

Необхідність детального аналізу структури оборотних засобів дає змогу зосередитись на тих елементах оборотних засобів, що потребують активного втручання в їх управління, це дасть змогу виявити який елемент є найменш регульованим, а також ті елементи, що слід контролювати більш жорстко.

Вивчення складу оборотних засобів має важливе значення для визначення шляхів їх використання. Аналіз елементів оборотних засобів та джерел їх формування дозволяє отримати позитивний ефект при мінімально можливих витратах під час господарської діяльності. Проблеми формування складу оборотних засобів, цікавили багатьох вітчизняних та іноземних вчених, серед них Є. Брігхем, К. В. Хорн, І. Бланк, А. Бондар, В. Петрович, В. Ковальов, А. Поддєрьогін, О. Стоянова та ін.

В найбільш загальному вигляді елементи оборотних засобів та джерел їх формування показано в бухгалтерському балансі, згідно II розділу Форми 1 “Баланс” – “Оборотні активи”, серед них виділяють наступні компоненти:

- запаси (виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари відвантажені та ін.);
- дебіторська заборгованість (короткострокова та довгострокова);
- короткострокові фінансові інвестиції;
- грошові кошти (в тому числі в національній та іноземній валюті);
- інші оборотні засоби¹.

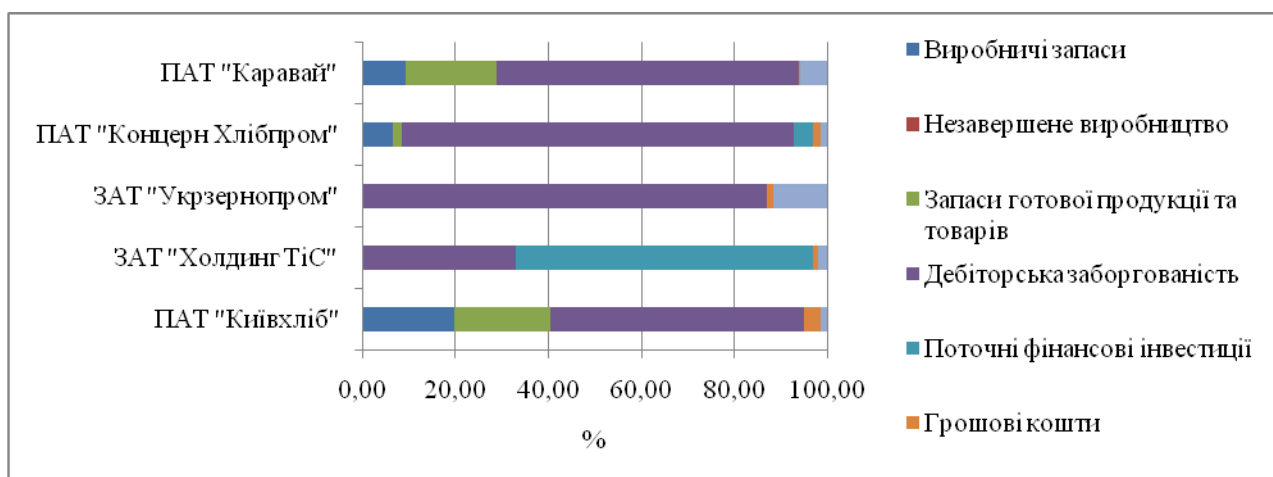
Всі оборотні засоби об'єднані в економічно однорідні групи, які називають елементами.

Розглядаючи структуру оборотних засобів хлібопекарських підприємств, доцільно вивчити за рахунок яких елементів оборотних засобів відбуваються зрушення у величині оборотних засобів, тому

---

¹ Положення (стандарти) бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік. – 2002. - № 84 – с. 3 – 80.

важливо провести аналіз структури оборотних засобів хлібопекарських підприємств України, яка наведена графічно на рис. 1.

Рис. 1. Структура оборотних засобів хлібопекарських підприємств України у 2011 році, %

За наведеними даними у більшості виробників хліба та хлібобулочних виробів дебіторська заборгованість займає найбільшу частку в сукупних оборотних засобах, наступними за обсягом є виробничі запаси та готова продукція, а решту займають інші оборотні активи, грошові кошти та незавершене виробництво. Проаналізуємо ефективність використання того елемента оборотних засобів хлібопекарських підприємств, який займає найбільшу частку в загальному їх обсязі – дебіторською заборгованістю, оскільки ефективне управління саме цього елемента оборотних засобів може дати змогу прискорити обіг оборотних засобів хлібопекарських підприємств, а отже і підвищити ефективність господарської діяльності в цілому.

Сучасні дослідження в області управління, таким елементом оборотних засобів, як дебіторська заборгованість ведуться як правило за двом напрямками: аналіз складу дебіторської заборгованості з виявленням пропорційності її складових, інший напрямок пов'язаний з вивчення основних методів управління дебіторською заборгованістю з формуванням необхідного комплексу заходів, щодо їх оптимізації та запровадження.

Для встановлення результативності існуючої політики управління дебіторською заборгованістю на хлібопекарських підприємствах варто розрахувати та дослідити ряд показників, що дають змогу її проаналізувати. Для початку визначимо яку часту оборотних засобів досліджуваних підприємств займає саме цей елемент (табл. 1)

1. Зміна частки дебіторської заборгованості в оборотному капіталі хлібопекарських підприємств України у 2007-2011 рр.

№ з/п	Підприємства	Частка дебіторської заборгованості в оборотному капіталі					Зміна			
		2007 р	2008р	2009р	2010 р	2011 р.	2007 до 2008 рр.	2008 до 2009 рр.	2009 до 2010 рр.	2010 до 2011 рр.
1	ПАТ "Київхліб"	52,87	43,19	66,17	54,60	52,57	-9,68	22,98	-11,57	-2,03
2	ЗАТ "Холдинг ТiС"	75,75	87,13	75,64	48,37	33,07	11,38	-11,49	-27,27	-15,30
3	ЗАТ "Укрзерно-пром"	88,57	94,06	93,89	93,33	87,05	5,49	-0,17	-0,56	-6,29
4	ПАТ "Концерн Хлібпром"	69,09	81,58	84,69	61,27	51,95	12,49	3,11	-23,43	-9,32
5	ВАТ "Хлібінвест"	88,75	80,33	15,65	39,27	79,06	-8,42	-64,68	23,62	39,79

Як видно з вищеподаної таблиці дебіторська заборгованість займає майже більше половини загального обсягу оборотних засобів хлібопекарських підприємств, причому на деяких підприємствах існує тенденція до зростання її величини (ВАТ «Хлібінвест»), проте на інших спостерігається позитивна динаміка – скорочення питомої ваги дебіторської заборгованості в загальній сукупності оборотних засобів – ПАТ «Київхліб», ЗАТ «Холдинг ТiС» у 2010 до 2011 рр. зменшення на 2,03 та 15,3 відсотки відповідно.

Коректний підбір заходів щодо управління дебіторською заборгованістю неможливий без детального дослідження структури самої дебіторської заборгованості

2. Структура дебіторської заборгованості хлібопекарських підприємств України у 2010-2011 рр.

№ з/п	Підприємства	Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги		Абсолютне відхилення	За розрахунками з бюджетом		Абсолютне відхилення	За виданими авансами		Абсолютне відхилення	Із внутрішніх розрахунків		Абсолютне відхилення	Інша поточна заборгованість		Абсолютне відхилення
		2010р.	2011р.		2010р.	2011р.		2010р.	2011р.		2010р.	2011р.		2010р.	2011р.	
		.	.		.	.		.	.		.	р.		.	.	
1	ПАТ "Київхліб"	32,60	53,78	21,19	2,61	0,86	-1,76	62,48	44,41	-18,07	-	0,05	0,05	2,31	0,90	-1,41
2	ЗАТ "Холдинг ТіС"	73,58	58,94	14,64	0,01	0,01	-	11,51	13,57	2,06	-	-	-	14,90	27,48	12,58
3	ЗАТ "Укрзєрнопром"	18,87	22,10	3,23	1,89	7,25	5,36	58,85	58,38	-0,47	-	-	-	20,39	12,27	-8,11
4	ПАТ "Концерн Хлібпром"	51,16	63,42	12,26	1,43	1,28	-0,15	3,02	9,00	5,98	8,23	0,06	8,17	36,16	26,24	-9,92
5	ВАТ "Хлібінвест"	21,86	9,75	12,12	0,65	0,13	-0,52	-	-	-	-	-	-	77,49	90,12	12,63

Аналізуючи дебіторську заборгованість за її структурою, можна зробити висновок, що основна складова заборгованості – це заборгованість за готову продукцію та відвантажені товари, що у 2011 році в середньому складає 30-40% та заборгованість за авансами, що обіймає друге місце за величиною близько 40-60% від всієї суми дебіторської заборгованості. Існує також на заводах заборгованість з бюджетом, в яку включається лікарняні та відпускні, які не були оплачені. Значна частка дебіторської заборгованості в складі поточних активів визначає її особливе місце в структурі оборотних засобів. Дебіторська заборгованість – це своєрідна іммобілізація робочого капіталу, яка в будь-який час, а особливо в період інфляції не вигідна для бізнесу.

Довготермінові неплатежі надовго відволікають кошти із господарського обороту. Практичний досвід свідчить, що чим довший термін розрахунків за продукцію, тим менша вірогідність одержання заборгованості. З метою максимізації надходження коштів, підприємству варто розробляти широку кількість договорів із гнучкими умовами форми оплати і ціноутворення. Можливі різні варіанти: від повної до часткової передоплати, передачі на реалізацію і банківської гарантії. Система знижок за прискорення оплати більш ефективна, ніж система штрафних санкцій за прострочену оплату.

Оцінка складу дебіторської заборгованості за терміном погашення на хлібопекарських підприємствах наведена в табл. 3.

3. Період дебіторської заборгованості на хлібопекарських підприємствах 2007-2011 рр.

Підприємства	Період дебіторської заборгованості, дні				
	2007	2008	2009	2010	2011
ПАТ "Київхліб"	18	14	27	27	127
ЗАТ "Холдинг ТіС"	393	546	546	187	б\н
ЗАТ "Укрзернопром"	б\н*	б\н	б\н	б\н	б\н
ПАТ "Концерн Хлібпром"	513	546	180	66	58
ВАТ "Хлібінвест"	267	161	24	71	617

* б/н – безнадійна заборгованість

Як видно з розрахунків на деяких хлібопекарських підприємствах існує прострочена дебіторська заборгованість, так наприклад, на ЗАТ "Укрзернопром", вона є хронічною, що стосується інших підприємств, то тут ситуація відрізняється, на ЗАТ «Холдинг ТіС» вона з 2007 по 2010 прямує до простроченої, а в 2011 році заборгованість вже переходить до рангу безнадійної, у інших підприємствах ця ситуація трохи краща, так на ПАТ «Київхліб» з 2007 по 2010 роки цей показник коливався в межах 15-30 днів, а в 2011 році становив 127, що характеризує допущення суттєвих помилок в системі управління оборотними засобами в цілому і дебіторською заборгованістю зокрема. У всіх інших періоди дебіторської заборгованості коливаються в межах 30-550 днів, що достатньо негативний показник, оскільки він свідчить про те, що підприємства мають загрозу переходу всієї суми дебіторської заборгованості в безнадійну, а це зрозуміло є фінансовими втратами.

Така структура дебіторської заборгованості характерна для більшості хлібопекарських підприємств. Дистриб'ютори хлібозаводів значно збільшили обсяги продажу, а відповідно і терміни оплати продукції.

Дана ситуація пов'язана з тим, що підприємства цієї галузі, почали реалізовувати продукцію через гіпермаркети (частка яких зросла на 9%), які в свою чергу встановлюють власні умови співпраці і більші терміни оплати ними продукції. Керівництво хлібопекарських підприємств намагається застосовувати більш жорсткі умови кредитування дебіторів, але все ж чіткої політики ліквідації дебіторської заборгованості не існує.

Для поліпшення ситуації з управління дебіторською заборгованістю, її рівень визначається багатьма чинниками: видом продукції, ємкістю ринку, ступенем насичення ринку, прийнятою системою розрахунків (продаж за готівку, в кредит) та ін. і передбачає перш за все контроль за оборотністю коштів в розрахунках для прискорення даного показника.

Недоліки в політиці управління дебіторською заборгованістю чинить безпосередній вплив на платіжну дисципліну покупців, що призводить до несвоєчасного надходження коштів. Тому в даній площині слід розробляти дієві заходи, щодо покращення системи управління дебіторської заборгованістю: встановлення жорстких вимог щодо розрахунків за відвантажену продукцію, встановлення штрафних санкцій за прострочені розрахунки, визначення її критичного рівня, тощо. Крім того недосконалість в управлінні даним елементом може спричинити до зменшення грошових коштів на рахунку, а відповідно і зниження ліквідності та платоспроможності.

Управління дебіторською заборгованістю передбачає в першу чергу контроль за процесом обертання коштів в розрахунках, причому позитивним явищем являється його прискорення, і саме тут важливим питанням виступає відбір потенційних покупців, та визначення схеми розрахунків за продукцію (продаж в кредит, за готівковий розрахунок, продаж під реалізацію). Відбір покупців повинен здійснюватись за допомогою критеріїв сформованих на основі попереднього досвіду, наприклад дотримання платіжної дисципліни, фінансовий стан покупця, його платоспроможність, фінансова стабільність, можливість і бажання реалізувати товар, тощо. Потрібну інформацію можна отримати на основі опублікованої фінансової звітності або при звертанні до спеціалізованих установ, що здійснюють аналітичну фінансову оцінку діяльності підприємств та організації. Що стосується системи оплати відвантаженої продукції, то тут слід керуватись результатами вищевказаних досліджень, тобто для стабільних дисциплінованих покупців можна використовувати продаж в кредит, до інших тільки передоплату але можна варіювати її процент та можливості надання знижок, в залежності від репутації покупця.

При проведенні перевірки розрахункових документів слід спочатку встановити критичний рівень дебіторської заборгованості і всі документи,

що перевищують зазначений рівень піддаються суцільній перевірці, в подальшому перевіряється відповідність сум в розрахункових документах та реальних платежів. Далі аналізується дебіторська заборгованість з визначенням простроченої її частини, далі проводиться групування контрагентів згідно їх платіжної дисципліни з метою подальшого корегування умов співпраці з ними. Тобто поглиблення комерційних стосунків з контрагентами, що дотримуються платіжної дисципліни і зміна умов співпраці із злісними боржниками аж до повного її припинення, в залежності від причин неплатежів.

Крім того існують суперечності в питанні чи слід співставляти дебіторську та кредиторську заборгованість, зокрема щоб сума першого елемента не перевищувала суму другого, дане співставлення дуже поширене в світовій практиці. Але як вважають деякі науковці вважають, що категорії не повинні співставлятись оскільки підприємство повинно розраховуватись за своїми зобов'язаннями не залежно від погашення наявних заборгованості перед ним.

Також важливим елементом в управлінні дебіторською заборгованістю є формування резерву сумнівних боргів, хоча на сьогоднішній день немає узагальненої практики щодо способу розрахунку даного резерву. Що стосується міжнародної практики, то він коливається в межах 0,78 – 6%, також слід враховувати, що доля безнадійних боргів знаходиться в прямій залежності від тривалості періоду протягом якого дебітор зобов'язується розраховуватись з боргами – чим триваліший період тим підвищується ймовірність непогашення заборгованості.

Останнім етапом управління дебіторською заборгованістю являється застосування сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, в якості яких на сьогоднішній день найчастіше використовують факторинг , форфейтинг, облік векселів, які видані

покупцям продукції, або їх продаж на фінансовому ринку, спонтанне рефінансування, тощо.

У сучасних умовах господарювання управління таким елементом оборотних засобів має бути системним і враховувати особливості кожного окремого підприємства. Дотримання такого підходу дозволить сформулювати комплексну модель системи управління оборотними засобами з врахуванням адаптованих систем управління іншими елементами оборотних засобів, та об'єднання всіх систем управління в єдину управлінську систему, яка дозволить підприємству оперативно реагувати на зміни оточуючого середовища.